

CONFERENCE ON FRONTIERS OF SCIENCE AND ENGINEERING • QATAR •

CHOLG‘U IJROCHILIGIDA EMOTSIONAL IFODA VA ARTISTIZM

Maxamatova Marjona Azamatjonovna

Farg‘ona davlat universiteti

Pedagogika-psixologiya va san‘atshunoslik fakulteti

“Vokal va cholg‘u ijrochiligi” kafedrası

Cholg‘u ijrochiligi yo‘nalishi 2-bosqich talabasi

marjonmaxamatova@gmail.com

+99890-408-24-01

Annotatsiya: Ushbu maqolada cholg‘u ijrochiligida emotsional ifoda va artistizmning badiiy ahamiyati yoritiladi. Ijrochining sahnadagi his-tuyg‘ularni tinglovchiga yetkazish mahorati, ijro jarayonidagi obrazlilik hamda milliy ijrochilik an‘analarining o‘rni tahlil qilinadi. Shuningdek, cholg‘u ijrochisining texnik imkoniyatlari bilan bir qatorda sahna madaniyati va artistik qobiliyatining musiqiy talqindagi ahamiyati ochib beriladi.

Kalit so‘zlar: cholg‘u ijrochiligi, emotsional ifoda, artistizm, sahna madaniyati, musiqiy talqin, milliy ijrochilik, ijro mahorati, badiiy obraz, musiqa san‘ati.

Аннотация: В данной статье освещается художественное значение эмоциональной выразительности и артистизма в инструментальном исполнении. Анализируются мастерство исполнителя в передаче чувств слушателю, образность исполнительского процесса и роль национальных исполнительских традиций. Также раскрывается значение сценической культуры и артистических способностей музыканта наряду с техническими возможностями в музыкальной интерпретации.

Ключевые слова: инструментальное исполнительство, эмоциональная выразительность, артистизм сценическая культура, музыкальная интерпретация, национальное исполнительство, исполнительское мастерство, художественный образ, музыкальное искусство.

CONFERENCE ON FRONTIERS OF SCIENCE AND ENGINEERING • QATAR •

Abstract: This article discusses the artistic significance of emotional expression and artistry in instrumental performance. The performer's ability to convey emotions to the audience, the imagery of the performance process, and the role of national performance traditions are analyzed. In addition, the importance of stage culture and artistic skills alongside technical abilities in musical interpretation is revealed.

Key words: instrumental performance, emotional expression, artistry, stage culture, musical interpretation, national performance, performance skills, artistic image, musical art.

Kirish

Musiqa san'ati insoniyat madaniyatining eng qadimiy va ta'sirchan yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, cholg'u ijrochiligi san'ati xalqning ma'naviy dunyosi, milliy qadriyatlari va estetik tafakkurini namoyon etuvchi muhim vosita sifatida alohida ahamiyat kasb etadi. O'zbek milliy cholg'u ijrochiligi asrlar davomida shakllanib, xalqning ruhiy kechinmalari, orzu-intilishlari va badiiy tafakkurini o'zida mujassamlashtirib kelmoqda. Bugungi kunda milliy ijrochilik san'atini rivojlantirish, uni zamonaviy talqin asosida boyitish hamda yosh avlodga yetkazish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi.

Cholg'u ijrochiligida emotsional ifoda va artistizm ijroning badiiy mukammalligini belgilovchi asosiy omillardan biridir. Har qanday ijro jarayonida musiqaning tinglovchiga ta'sir etishi nafaqat texnik mahoratga, balki ijrochining ichki hissiyoti, sahnadagi o'zini tutishi, obraz yaratish qobiliyati va artistik mahoratiga ham bog'liq bo'ladi. Ijrochi cholg'u orqali musiqaning mazmunini tinglovchiga yetkazadi, undagi ruhiy kechinmalarni his qildiradi va badiiy obrazni jonlantiradi. Shu sababli emotsional ifoda va artistizm ijrochilik san'atining ajralmas tarkibiy qismi sanaladi.¹

¹ H.Jo'rayev. "Milliy ijrochilik va maqom san'atida emotsional ifoda asoslari", 2005.

CONFERENCE ON FRONTIERS OF SCIENCE AND ENGINEERING • QATAR •

Musiq a ijrochiligida emotsional ifoda inson qalbiga ta'sir etuvchi muhim vosita sifatida namoyon bo'ladi. Ijro davomida yuz ifodalari, tana harakatlari, sahnadagi erkinlik va ijro xarakterining uyg'unligi musiqaning mazmunini yanada boyitadi. Ayniqsa, milliy cholg'ular – dutor, tanbur, rubob, chang, qonun, doira va boshqa cholg'ular ijrosida hissiy ifoda katta ahamiyatga ega. Chunki milliy kuy va maqomlarda inson ruhiyatining nozik kechinmalari aks etadi. Ijrochi ana shu nozik jihatlarni tinglovchiga yetkazishda o'z artistik mahoratini namoyon qiladi. Bugungi globallashuv jarayonida milliy san'at va madaniyatni asrab-avaylash, uni yosh avlod ongiga singdirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Shu jihatdan cholg'u ijrochiligida emotsional ifoda va artistizm masalalarini ilmiy jihatdan o'rganish dolzarb ahamiyatga ega. Chunki zamonaviy sahna talablari ijrochidan nafaqat mukammal texnik tayyorgarlikni, balki yuqori darajadagi sahna madaniyati va artistik mahoratni ham talab qiladi. Tomoshabin bugungi kunda oddiy ijroni emas, balki his-tuyg'uga boy, mazmunli va ta'sirchan chiqishni kutadi.²

O'zbek ijrochilik maktabida ustoz-shogird an'analari emotsional ifoda va artistizmni shakllantirishda muhim o'rin tutadi. Ustoz san'atkorlar ijro davomida kuy mazmunini his qilish, tinglovchi bilan ruhiy aloqa o'rnatish va sahnada erkin harakat qilish kabi jihatlarga alohida e'tibor qaratganlar. Natijada milliy ijrochilikda o'ziga xos badiiy uslublar va ijro maktablari shakllangan. Bu esa bugungi yosh ijrochilar uchun muhim tajriba manbai hisoblanadi. Maqom san'ati, xalq kuy-qo'shiqlari va an'anaviy cholg'u asarlarida emotsional ifoda alohida estetik qiymatga ega. Har bir kuy o'zining ruhiy kayfiyati va obraziga ega bo'lib, ijrochi uni to'g'ri talqin qilishi zarur. Masalan, lirik kuylarni ijro etishda mayinlik va ichki hissiyot muhim bo'lsa, jo'shqin asarlarda energiya,

² B.Ahmedov. "O'zbek musiqa madaniyati tarixi", – Toshkent: Yangi nashr, 2022.

CONFERENCE ON FRONTIERS OF SCIENCE AND ENGINEERING • QATAR •

harakat va sahnaviy faollik ustunlik qiladi. Shuning uchun ijrochi musiqiy asarning xarakteriga mos ravishda o'z emotsional holatini boshqara olishi kerak bo'ladi. Artistizm esa ijrochining sahnadagi ijodiy qiyofasini namoyon etadi. Artistik mahorat tinglovchi e'tiborini jalb qilish, musiqani obrazli talqin etish va sahna muhitini yaratishda muhim omil sanaladi. Sahnadagi ishonch, mimika, harakat va ijro jarayonidagi ichki erkinlik musiqaning ta'sirchanligini oshiradi. Shu sababli bugungi musiqa ta'limida yosh ijrochilarda artistik ko'nikmalarni shakllantirish muhim pedagogik vazifalardan biri bo'lib qolmoqda. Mazkur maqolada cholg'u ijrochiligida emotsional ifoda va artistizmning nazariy hamda amaliy jihatlari yoritiladi. Shuningdek, milliy ijrochilik an'analari, sahna madaniyati, musiqiy talqin va ijro mahoratining o'zaro uyg'unligi tahlil qilinadi. Ijrochining emotsional holati va artistik qobiliyati musiqaning badiiy ta'sirchanligini oshirishdagi asosiy omillardan biri ekanligi ilmiy asosda ochib beriladi.

Artistizm — bu ijrochining sahnada o'z his-tuyg'ularini, ichki kechinmalarini va musiqiy obrazni tomoshabinga ta'sirchan tarzda yetkazish mahoratidir. U nafaqat texnik ijro bilan, balki ijrochining sahnadagi harakati, mimikasi, emotsional holati, ichki energiyasi va tinglovchi bilan ruhiy aloqa o'rnatish qobiliyati bilan ham bog'liqdir. Artistizm san'atkorning ijodiy individualligini namoyon etuvchi muhim estetik vosita hisoblanadi.

“Artistizm” atamasi lotincha “ars” va “artista” so'zlaridan kelib chiqqan bo'lib, “san'at”, “mahorat” va “ijodkorlik” ma'nolarini anglatadi. Keyinchalik bu tushuncha Yevropa teatr va musiqa san'atida keng qo'llanila boshlagan. XVIII–XIX asrlarda professional sahna san'ati rivojlanishi natijasida artistizm tushunchasi yanada mukammallashdi. Ayniqsa opera, teatr va cholg'u ijrochiligida sahnaviy mahorat ijrochining asosiy fazilatlaridan biri sifatida qaraldi. Tarixiy manbalarga ko'ra, artistizmning ilk ko'rinishlari qadimgi Yunoniston teatr san'atida uchraydi. Qadimgi yunon aktyorlari tomoshabinlarga kuchli ta'sir o'tkazish uchun mimika, harakat va hissiy ifodalardan foydalanganlar. Keyinchalik bu holat musiqa ijrochiligiga ham kirib kelgan.

CONFERENCE ON FRONTIERS OF SCIENCE AND ENGINEERING QATAR

O'rta asrlarda saroy musiqachilari va xalq baxshilari ijro davomida tinglovchilar bilan hissiy aloqa o'rnatishga alohida e'tibor berganlar.³

Sharq musiqa madaniyatida ham artistizm muhim o'rin egallagan. Xususan, o'zbek milliy ijrochiligida hofiz va sozandalar kuy va qo'shiqlarni ijro etishda nafaqat musiqiy mahorat, balki ruhiy ta'sirchanlikka ham katta ahamiyat berganlar. Maqom ijrochiligida kuy mazmunini his qilish, tinglovchiga kayfiyatni yetkazish va sahnadagi ichki erkinlik artistizmning asosiy belgilaridan biri hisoblangan. Mashhur sozandalar ijro davomida cholg'u bilan "so'zlashish", kuy ruhiyatini yurakdan his qilish orqali tinglovchini o'ziga jalb eta olganlar.

XX asrga kelib artistizm musiqa pedagogikasi va sahna madaniyatining muhim qismiga aylandi. Konsert faoliyatining rivojlanishi, katta sahnalar va ommaviy tomoshalarning ko'payishi ijrochidan yuqori darajadagi artistik tayyorgarlikni talab qildi. Endilikda tomoshabin faqat kuy tinglashni emas, balki sahnadagi obraz, ijrochi harakati va emotsional ta'sirni ham kutadigan bo'ldi. Shu sababli musiqa ta'lim tizimida artistizmni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratildi.

Cholg'u ijrochiligida artistizm bir nechta muhim jihatlarda namoyon bo'ladi:

- Musiqiy asarning xarakterini his qilish;
- Sahnadagi erkin va tabiiy harakat;
- Tinglovchi bilan emotsional aloqa o'rnatish;
- Yuz ifodalari va tana harakatlarining uyg'unligi;
- Musiqiy obrazni badiiy talqin qilish;
- Ijro davomida ichki hissiyotlarni boshqara olish.⁴

³ O.Sultonov. "Sharq mumtoz musiqasi tarixi", – Toshkent: Fan va texnologiya, 2016.

⁴ M.Vohidov. "Musiqi nazariyasi asoslari", – Toshkent: Musiqi, 2010.

CONFERENCE ON FRONTIERS OF SCIENCE AND ENGINEERING • QATAR •

Masalan, dutor yoki rubob ijrochisi lirik kuy ijro etayotganda mayin va sokin kayfiyatni yaratishi kerak bo'lsa, jo'shqin kuylar ijrosida harakat va energiya ustun bo'ladi. Doira ijrochiligida esa ritm bilan birga sahnaviy faollik ham muhim hisoblanadi. Bu jihatlar ijroning ta'sirchanligini oshirib, tinglovchida estetik zavq uyg'otadi. Bugungi kunda artistizm zamonaviy ijrochilik san'atining ajralmas qismiga aylangan. Professional musiqachi uchun texnik mahorat bilan bir qatorda sahna madaniyati, emotsional ifoda va artistik qobiliyat ham muhim mezon hisoblanadi. Ayniqsa yosh ijrochilarni tayyorlashda ularda sahnaga moslashuv, ichki erkinlik va badiiy tafakkurni shakllantirish dolzarb pedagogik vazifa sifatida qaralmoqda. Shunday qilib, artistizm insoniyat san'ati tarixida qadimdan shakllanib kelgan bo'lib, bugungi cholg'u ijrochiligida musiqaning mazmuni va ruhiyatini tinglovchiga yetkazuvchi asosiy badiiy vositalardan biri hisoblanadi.

XULOSA

Cholg'u ijrochiligida emotsional ifoda va artistizm musiqiy san'atning eng muhim badiiy mezonlaridan biri hisoblanadi. Ijrochining faqatgina texnik mahorati emas, balki uning sahnadagi ichki hissiyoti, obraz yaratish qobiliyati va tinglovchi bilan ruhiy aloqa o'rnatish san'ati ham ijroning ta'sirchanligini belgilaydi. Shu jihatdan artistizm cholg'u ijrochiligining ajralmas tarkibiy qismi sifatida namoyon bo'ladi.

Emotsional ifoda va artistizm ijrochiga musiqiy asarni chuqurroq anglash va uni tinglovchiga badiiy jihatdan yetkazish imkonini beradi. Har bir kuy yoki asar o'zining ruhiy mazmuniga ega bo'lib, ijrochi uni to'g'ri his qilishi va obrazli tarzda talqin etishi lozim. Bu esa musiqaning estetik qiymatini oshiradi va tinglovchida kuchli hissiy taassurot uyg'otadi.

O'zbek milliy cholg'u ijrochiligida bu jihatlar qadimdan shakllanib kelgan bo'lib, ustoz-shogird an'anasi orqali rivojlanib borgan. Bugungi kunda esa zamonaviy sahna talablari ijrochidan nafaqat mukammal texnika, balki yuqori darajadagi artistik mahorat va sahna madaniyatini ham talab qilmoqda.

CONFERENCE ON FRONTIERS OF SCIENCE AND ENGINEERING QATAR

Cholgʻu ijrochiligida emotsional ifoda va artistizmni rivojlantirish musiqiy taʼlim jarayonining muhim vazifalaridan biridir. Bu yoʻnalish ijrochining ijodiy salohiyatini oshirish, milliy musiqa sanʼatini yanada boyitish hamda uni xalqaro miqyosda targʻib qilishga xizmat qiladi.

FOYALANILGAN ADABIYOTLAR ROʻYXATI:

1. H.Joʻrayev. “Milliy ijrochilik va maqom sanʼatida emotsional ifoda asoslari”, - oʻquv qoʻllanma, 2005.
2. M.Vohidov. “Musika nazariyasi asoslari”, – Toshkent: Musika, 2010.
3. I.Akbarov. “Musika lugʻati”, – Toshkent: Oʻqituvchi, 1987.
4. A.Toshmatov. “Shashmaqom saboqlari”, – Toshkent: Tafakkur, 2012.
5. O.Sultonov. “Sharq mumtoz musiqasi tarixi”, – Toshkent: Fan va texnologiya, 2016.
6. R.Rasulov. “Maqom ijrochiligi anʼanalari”, – Toshkent: Sanʼat, 2019.
7. D.Qodirov. “Milliy musiqa pedagogikasi”, – Toshkent: Innovatsiya, 2021.
8. B.Ahmedov. “Oʻzbek musiqa madaniyati tarixi”, – Toshkent: Yangi nashr, 2022.